

MƏRUZƏLƏR

AŞIQ ƏLƏSGƏR YARADICILIĞINDA ÖYÜD-NƏSİHƏT MOTİVLƏRİ

REMINDER MOTIVATIONS IN THE WORK OF ASHUG ALASGAR

МОТИВЫ ПОУЧЕНИЯ И НАСТАВЛЕНИЯ В РАБОТЕ АШУГА АЛЕСКЕРА

Afaq MUSTAFAYEVA

AMEA Folklor İnstitutu

afanimrahman@gmail.com

Summary

Ashug Alasgar Goycha is not among the ashugs and folk poets belonging to the ashug environment, but is one of the master ashugs who has reached the highest level in the art of ashug in Azerbaijan. The melodic melodies he created, the unmistakable and unspoken nature of his ashug poetry, and the richness of his literary heritage earned Ashug Alasgar a nationwide love. There are many reminders-admonition in his work. In these poems, the master ashug appreciates honesty, halal, courage, good human qualities, and guides people to the right path.

Key words: Ashug Alasgar, reminder, halal, craftsman, diligence, friendship

Резюме

Ашуг Алескер Гейча не входит в число ашугов и народных поэтов ашугской среды, а является одним из мастеров ашугов, достигших высочайшего уровня в ашугском искусстве Азербайджана. Созданные им мелодичные мелодии, безошибочная и невысказанная природа его ашугской поэзии, богатство его литературного наследия снискали Ашугу Алескеру всенародную любовь. В его творчестве много напоминание - совет. В этих стихотворениях мастер ашуг воспеваает честность, халяль, отвагу, хорошие человеческие качества и направляет людей на правильный путь.

Ключевые слова: Ашуг Алескер, напоминание - совет, халяль, ремесленник, трудолюбие, дружба

Aşıq Ələsgər Azərbaycan aşıq sənətində ustad aşıqlar arasında ən yüksək zirvədə dayanan el sənətkarıdır. “Mübaligəsiz demək olar ki, Azərbaycanda Aşıq Ələsgər qədər hörmət və şöhrət qazanmış ikinci bir

aşiq yoxdur” (Axundov, 1971: 14). Bu görkəmli aşiq istər aşiq şeirin inkişafında, istərsə də ustad-şeyird münasibətlərində böyük xidmətləri olan xalq müdrikidir. Neçə saz havalarının yaranması, dodaqdəyməz, dildönməz kimi aşiq şeirin formaları da Aşiq Ələsgərin adı ilə bağlıdır. El sənətkarının ədəbi irsi zəngindir. Burada öyüd-nəsihət motivləri də az işlənmişdir. Bu motivlər aşığın yaradıcılığının böyük bir hissəsini əhatə edir. “Gərəkdi”, “Dayanmaz”, “Olmaz”, “Ola bilməz”, “Olmaz, olmaz”, “Olar”, “Olacaqdı”, “Eylər”, “Yaxşısı” və digər şeirləri daha səciyyəvi sayıla bilər. Aşiq Ələsgərin həvələrində də öyüd-nəsihət motivlərinə rast gəlmək mümkündür. Təvazökarlıqdan uzaq olsa da, qeyd edək ki, biz bu məqaləni Aşiq Ələsgərə böyük sevgi və rəğbətlə işləmişik. Çünki Aşiq Bəhman Sallılı ata babamızdır, o da Aşiq Cəlilin şeyirdi olub. Təbii ki, Aşiq Ələsgərin Aşiq Cəlilə verdiyi dəyər də məlumdur. Dolayı olsa da, bizim buna haqqımız vardır, bundan qürur duyuruq.

Aşiq Ələsgər halallığı, insanlığın gözəl sifətlərini, Allaha inamlı olmağı, zəhmətkeşliyi yüksək qiymətləndirərək bunları öyüd-nəsihət motivli şeirlərində əks etdirir. O deyir:

“Can” deməklə candan can əksik olmaz,
Məhəbbət artırır, mehriban eylər.
“Çor” deməyin nəfi nədi dünyada,
Abad könül yıxar, pərişan eylər.

Nakəs adam danışanda saz olar,
Kərəmdən kəm, səxavətdən az olar.
Nütfədən qarışan şeyitbaz olar,
Mərd də sığıdırmaz nahaq qan eylər (Aşiq Ələsgər, 2003: 65).

El sənətkarı insanları mehriban olmağa, nəcib hərəkətlər etməyə dəvət edərək belə münasibətlərin insanlara fayda verəcəyini göstərməklə bərabər, nakəs və nütfədən qarışdıranların kərəm və səxavətdən kənar olduqlarını da xatırladaraq bu cəhətlərin insanlığa sığmadığını deyir.

İ.Ələsgər göstərir ki, Aşiq Ələsgərin şeirlərinin məzmun və bədii dəyərinə heç bir aşıqla müqayisə etmək mümkün deyil (Ələsgər, 1999: 13).

Aşiq Ələsgərin öyüd-nəsihət motivli şeirlərindən biri də “Gərəkdi” adlı qoşmasıdır. Ustad aşiq burada aşiq olan şəxsin ədəb-ərkan sahibi, mərifətli, əxlaqlı olmasını göstərməklə bərabər, həqiqəti anladandır. Aşiq Ələsgər bir növ, el sənətkarı necə olmalıdır? – sualına dolğun cavab verir:

Aşiq olub diyar-diyar gəzənin,
Əzəl başda pür kamalı gərəkdi.
Oturub-duranda ədəbin bilə,
Mərifət elmində dolu gərəkdi.

Xalqa həqiqətdən mətləb qandıra,
Şeytanı öldürə, nəfsin yandıra.
El içində pak otura, pak dura,
Dalısınca xoş sədalı gərəkdi.

Danışdığıın sözün qiymətin bilə,
Kəlməsindən ləlü gövhər süzülə.
Məcəzi danışa, məcəzi gülə,
Tamam sözü müəmmalı gərəkdi (Aşıq Ələsgər, 2003: 71).

Aşıq Ələsgərin bu qəbildən olan qoşmaları arasında dostluqla, dostla bağlı olanlar da az deyil. Aşıq Ələsgər deyir:

İyid odur namusunu atmasın,
Dost öluncə dosta yalan satmasın.
İlqarın dalınca bir baş getməsin,
Onu bir qarpıza dəyişmək olar (Aşıq Ələsgər, 2003: 103).

İslam Ələsgər yazır: “Özünün davranışı ilə xalq arasında saysız-hesabsız dost qazanmış olan Aşıq Ələsgər dost və dostluq haqqında geniş fikir söyləmişdir (Ələsgər, 2003: 18).

Bu, həqiqətən belədir. Dediklərimizi daha aydın təsvir etmək üçün böyük aşığın yaradıcılığına, yəni dostluqla bağlı şeirlərdən nümunələrə nəzər yetirək:

Qafil olma, dilim, düşmə həvəsdən,
Hərcayi sözüylə incimə dostdan (Aşıq Ələsgər, 2003: 101).

Dostun məzəmməti adam öldürür,
Düşmanla söyüşüb-döyüşmək olar (Aşıq Ələsgər, 2003: 103).

Ya dost olma, ya zəhmətdən incimə,
Dost yolunda boran-qar olacaqdı (Aşıq Ələsgər, 2003: 102).

Təbii ki, bu misalların sayını artırmaq da olar. Aşıq Ələsgərin yaradıcılığında bu qeyd olunan nümunələrdən də göründüyü kimi, dostluğa, dostluq əlaqələrinin saxlanması böyük önəm verilir, həm də dostluq münasibətlərinin elə asan olmadığı, çətin imtahanlardan keçə bilməyi də adamlara xatırladılır.

Müəllif dostluğun saflığa, halallığa, zəhmətkeşliyə bağlı olduğunu, eyni zamanda insanlığın nəcib sifətlərini əks etdirdiyini deyir. El sənətkarı kəmfürsət, hərcayi adamların sözləri ilə dostdan inciməyin səhv hərəkət olduğunu da bildirir.

Dost və dostluq haqqında fikirlərə Göyçə aşıq mühitinə mənsub el sənətkarlarının ədəbi irsində də rast gəlinir. Aşıq Mehdi deyir:

Hər yetəni sən özünə dost tutma,

Dostun arasında düz ilqar gərək (Sazlı-sözlü Göyçə, 1999: 144).

Aşıq Ələsgər kimi tərifləsin, təqdir etsin – fərqi yoxdur, gözəllər olsun, sayılıb-seçilən igidlər, el-obanın yaxşı adamları – hər kəsə doğruluq, haqqa sevgi, Allaha bağlılıq arzulayır:

Saat kimi meyli haqqa dolana,

Doğru qəlbi, doğru yolu gərəkdi (Aşıq Ələsgər, 2003: 71).

Burada H.Araslının Aşıq Ələsgər haqqında dediyi sözləri xatırlamamaq olmur: “Xalq dilini bütün zənginliyi ilə ifadə etməyi bacaran bir nadir istedad olmuşdur” (Araslı, 1972: 9).

Aşıq Ələsgər adamlarda halallığı yüksək qiymətləndirir, hər kəsin mərifət elminə bələd olmasını söyləyir:

Nütfədən pak olan, loxmadan halal,

Mərifət elminə nabeləd olmaz (Aşıq Ələsgər, 2003: 105).

Ustad sənətkar mərdliyi də insanın ən gözəl cəhəti kimi dəyərləndirərək onu insanlığın əsas cəhətlərindən biri kimi təqdir edir:

Comərdin kisəsi, mərdlərin nanı,

İnşallah, ölüncə az olmaz, olmaz (Aşıq Ələsgər, 2003: 107).

Biz bunu Aşıq Ələsgərin digər bir şeirində də görürük:

Heç namərdin adı gəlməz hesaba,

Mərd bir olar, onda iki ad olmaz (Aşıq Ələsgər, 2003: 104).

Aşıq Ələsgərin yaradıcılığında elə şeirlər yoxdu ki, hikmətlə, nəsihətlə zəngin olmasın, insanın könlünü tərpətməsin. Çünki müəllif təsvir etdiyi adamları müsbət cəhətləri ilə bərabər, onları dürüstlüyə, halallığa səsləyir, yəni insan bu cəhətlərə aşına olmalıdır, həm də hər kəs istəyini Allahdan istəməlidir:

Ələsgər, mətləbin Xudadan istə,

Kərəm olmaz müxənnəsdə, xəsisdə.

Bəylik, göylük, səylik olan məclisdə

Qaç ki, orda xeyir-bərəkət olmaz (Aşıq Ələsgər, 2003: 105).

El sənətkarının şeirlərindən “Olmaz, olmaz” qoşması da didaktik cəhətinə görə diqqətçəkicidir. Burada da insan aqlının əhəmiyyəti, onun kamilliyinin vacibliyi ustalıqla xatırladılır, göstərilir ki, ağılsız hərəkət etmək olmaz, belə olsa həmin şəxs xeyir yox, ziyan eləyər:

Zikirsiz mömini şeytan aldadar,

Sayqısız iyidi düşman aldadar,

Ağılsız cahili kirşan aldadar,

Günü keçmiş qarı qız olmaz, olmaz.

Görməmişəm öküz yeriyə yorğa,

Gədədan bəy olmaz, dəlidən darğa,
Suda çimmək ilə sağsağan, qarğa
Çöldə silkələnib qaz olmaz, olmaz (Aşıq Ələsgər, 2003: 107).

Öyüd-nəsihət motivlərinə müəllifin digər şeirlərində də rastlanmaqdadır. Bunlardan bir neçə nümunə verməyi məqbul sayırıq:

Bir adamsan, bir adama namə yaz,
Mahalı incidib eldən danışma (Aşıq Ələsgər, 2003: 245).

Alçaqda dayan ki, çıxasan başa,
Tülküsen, aslanla girmə savaşa.
Gəl yapışma gücün çatmayan daşa,
Götürə bilmərsən, zora düşərsən (Aşıq Ələsgər, 2003: 246).

Əyri ol əyriylə, düz ol düz ilə,
Hər yetəni sən aldatma, hayıfsan (Aşıq Ələsgər, 2003: 249).

Hərcayıya aşna olma,
Namərdə bel bağlama;
Müxənnət qatar aşına
Ağlı gözlə, gözlə sən (Aşıq Ələsgər, 2003: 175).

“Aşıq Ələsgərin şeirlərinin mayasını düzlük, mehribanlıq, dostluqda sədaqətliklik, şöhrətə uymamaq, xəyanətkarlıqdan uzaq olmaq kimi mühüm cəhətlər təşkil edir” (Məhərrəmov, 1997: 14).

Böyük aşığın yaradıcılığından da görüldüyü kimi, onun nəsihətimiz sözləri istər-istəməz adama atalar sözlərimizi, zərb-məsəllərimizi xatırladır. Bunu aşığın aşağıdakı misralarında sezmək mümkündür:

Dosta xain baxan kor olacaqdı,
Kəsb elə özünə halaldan maya.
Yüz il keçsə qohum səndən yad olmaz.
Mərd bir olar, onda iki ad olmaz.
Heç namərdin adı gəlməz hesaba.

Bu misallar “Doğruluq dost qapısıdır”, “Haqq nazilsə də, üzül-məz”, “Mərdin adı qalar, müxənnətin nəyi qalar” kimi atalar sözlərini xatırladır. Odur ki, İslam Ələsgər yazır: “Aşıq Ələsgərin bir çox misraları xalq arasında atalar sözləri və zərb-məsəl kimi işlənməkdədir” (Ələsgər, 2003: 19).

Aşıq Ələsgərin poeziyası özünün mükəmməlliyi, özünəməxsusluğu ilə seçilir. Burada sözün işlənməsi, ifadə və deyimlər yerli-yerində, həm də yeni biçimdə, yeni rəngdə, yeni çalarda verilir. Bu poetik örnəklər müəllifi halal, din-iman sahibi, özünü Allahın qulu sayan, könül zəngin olan bir şəxs kimi təsdiqləyir. O, kəramət sahibidir ki, kəlmə-

lərindən sanki ləl-gövhər tökülür. H.Əlizadə yazır ki, Aşıq Ələsgərin coşqun bir irmaq kimi axan təbii şeirindəki lirizm və səmimiyyət yalnız aşıqlarda deyil, şairlərimizdə də belə görünür (Əlizadə, 1929: 11).

Aşıq Ələsgərin poeziyasında insanın nəcib cəhətləri, ağıl və kamalın onun həyatında əsas rolu, hikmət və nəsihətin əhəmiyyəti, halallıq və mərdlik sifətləri hər kəsdə bu el sənətkarına tükənməz məhəbbət və sevgi yaradır, çünki böyük aşıq öz dediyi kimi, istədiyini Yaradanından istəyir:

Ələsgər, mətləbin Xudadan istə (Aşıq Ələsgər, 2003: 105).

O, haqqın yolunda dolandığından da söz açır:

Bir qul ki, dolana haqqın yolunda,

Qəza tutmaz, ona bəla yetişməz (Aşıq Ələsgər, 2003: 415).

Aşıq Ələsgər göstərir ki, həmişə haqq ilə sövdə qılıb və haramdan uzaq olub:

Sövdə qıl haqq ilə, əl çək haramdan,

Halaldan mətləbin al, qoca baxtım (Aşıq Ələsgər, 2003: 416).

Aşıq Ələsgərin ədəbi irsində hikmətsiz söz və ifadə yoxdur, onun insanlara, canlı aləmə, Allaha sevgi və məhəbbəti şeirlərində əks olunmuş, səmimi duyğu və hissləri ilə köülləri fəth etmişdir.

Aşıq Ələsgər poeziyası zənginliyi, əhəmiyyəti və yüksək dəyəri ilə yeni-yeni tədqiqatların aparılmasına vüsət verir. “Həqiqətən də əsrlərin arxasından süzülüb gələn xalq şeiri, xalq müdrikliyi, xalq dilinin saflığı, büllurluğu Ələsgər şeirində cəmləşmişdir” (Vahabzadə, 1972: 11).

El sənəti ölməz, söz ölməz. Sözə ölümsüzlük və uzun ömür bəxş edəninin biri də Aşıq Ələsgərdir. Onun zəngin poeziyası sözün əbədiliyini əks etdirir.

QAYNAQLAR

1. Axundov Ə. (1971). Aşıq Ələsgər sənəti. Bakı: “Azərbaycan” jurnalı, № 12
2. Araslı H. (1972). Həmişəyaşar sənətkar. Bakı: “Azərbaycan” jurnalı, №5
3. Aşıq Ələsgər (2003). Şeirlər, dastan-rəvayətlər Tərtib edən: İ.Ələsgər. Bakı: “Çinar-çap”
4. Ələsgər İ. (2003). Ulu ustad. Aşıq Ələsgər. Şeirlər, dastan-rəvayətlər, xatirələr. Tərtib edən: İ.Ələsgər. Bakı: “Çinar-çap”
5. Əlizadə H. (1929). Göyçəli Aşıq Ələsgər. Azərbaycan aşıqları. Tərtib edən: H.Əlizadə. Bakı
6. Məhərrəmov Z. (1997). XX əsr Göyçə aşıq mühiti. Bakı: Azərbaycan Ensiklopediyası
7. Sazlı-sözlü Göyçə (1999). Tərtib edən: İ.Ələsgər. Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı
8. Vahabzadə B. (1972). Aşıq Ələsgər Bakı: “Elm və həyat” jurnalı, № 6